

De Eraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 5 Mei 1912. N°. 1792.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE Bureau: Warmoesstraat 96, te Amsterdam.
Inzendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor België per jaar f 3.30 bij vooruitbetaling, voor het verdere Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.10. Abonnementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. Advertenties: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f —.20. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f —.12 per regel.

Dan de Doleinding.

LV.

TWEEDE REEKS.

XVII.

En met eene groote stemme roepende, zeide hij: Wat heb ik met u te doen, Jezus, gij Zoon Gods des Allerhoogsten! Ik bezweer u bij God, dat gij mij niet pijnigt.

Mark. 5: 7.

Tot op welke hoogte satan met zijn demonische factor is in de geschiedenis van ieders persoonlijk leven, toont Jezus gebod, dat we telkens onzen God bidden zullen, om van den Boose verlost te worden; en welke allesbeheerschende betekenis de worsteling tusschen Jezus en satan heeft, blijkt op de meest overtuigende wijze uit de Verzoeking van den Heere, die we, stellig niet ten onrechte, als wereldgebeurtenis kwalificeerden. Een derde stuk historie nu, en van niet minder gewicht, treedt voor ons in de ontmoeting tusschen Jezus en den bezetene. Sinds ettelijke jaren las men ook in gelovige kringen hier veelzins over heen. In Gereformeerde geslachten loochende men wel niet, wat er zoo duidelijk stond, maar men leefde er toch niet veel in, hechte er weinig waarde aan, en gaf zich van al die demonische gebeurtenissen te weinig rekenschap. In kringen, waarin men nog ja wel aan het geloof vasthield, maar het gezag der Heilige Schrift toch reeds overlaag met zijn ethisch-philosophische ideeën ondermijnd had, begreep men eigenlijk ganschelijk niet meer, wat deze dingen ons nog aangingen, en zag er niet zelden gewone voorvallen van epileptici of halfkrankzinnige personen in, wier vallende ziekte of krankzinnigheid geheel ten onrechte aan demonische invloeden was toegeschreven. Over gepredikt werd er slechts zeer zelden. En zoo kon men veilig zeggen, dat het zoo goed als geen verschil zou gemaakt hebben, zoo men ons voortaan een Nieuw Testament had voorgelegd, waaruit al datgene ware weggeknipt, waarin over die bezetenen gehandeld werd. Thans verkeert men in die periode niet meer. Er is weer deger eerbied voor de Heilige Schrift onder ons gekomen. Men gevoelt weer, dat we het destijds gebeurde nemen moeten, zooals het in de Evangelien ons beschreven wordt. En steeds meer wint weer de overtuiging veld, dat hetgeen aangaande de bezetenen verhaald wordt, niet maar voor de lijdens en lijderessen van die dagen interessant was, maar ook ons met een bepaalde bedoeling zoo breedvoerig ter kennis is gebracht.

Daarom moest het wel weer komen. Toen omstreeks een veertigtal jaren geleden het spelen met de Schrift een einde nam, en men resoluut voor de keuze werd geplaatst, om of de Schrift weer als authentiek te aanvaarden, oftewel rondweg te erkennen, dat men met het Schriftgeloof in ouden zin fisaal gebroken had, keerden tal van theologen en gemeentelieden lijfings weer tot het geloof der vaderen terug. Ze begonnen de Schrift, en niet 't minst hetgeen daarin omtrent het leven van Jezus voorkomt, weer met diep eerbied en hoogen ernst te bestudeeren, en het zich althans voor eigen geest weer alles zoo voor te stellen, als 't ons in 't Evangelisch verhaal bericht werd. Van de vroegere bewering, dat Jezus zich naar de dwalingen van zijn tijd geschikt zou hebben, en dat men zulke gebeurtenissen derhalve niet letterlijk moest opvatten, wilde men toen terecht niets meer weten. En zoo kwam men toen, wat de bezetenen betreft, rechtstreeks voor de dubbele vraag te staan, waarom al de berichten omtrent die bezetenen ons zoo uitvoerig in het Evangelie zijn medegedeeld, en hoe we ons het destijds voorkomen van deze bezetenen te verklaren hadden. Men voelde onder het lezen, dat hetgeen toen gebeurd is, op die manier en in die veelvuldigheid nu niet meer alzo voorkomt. Men erkende, dat er gehandeld werd van voorvallen, die een ander karakter dragen dan hetgeen thans in onze krankzinnigengestichten valt waar te nemen. En niet het minst poogde men zich rekenschap te geven van 't feit, dat al dit gebeurde, als ook voor ons van hoog belang, ons zoo breedvoerig in de Evangelien was ter kennis gebracht. Neen, het lag niet aan Jezus, dat hij niet begreep wat een krankzinnige was, en daarom zulke ongelukkigen voor bezeten aanzag. Wat toen de bezetenen waren, was iets anders dan wat we thans, zelfs in zoo toenemende mate, op psychologische gebied zien voorkomen. Het toen gebeurde was niet, wat nu nog telkens gebeurt. Het moe-
g

mogen daarom hetgeen er vermeld wordt, niet zoo verklaren, alsof 't niets bijzonders was, en alsof 't alleen iets ware geweest dat de menschen destijds niet of althans verkeerd begrepen. Openlijk komt men er weer voor uit, dat we het verhaalde nemen moeten gelijk het ons beschreven wordt, of althans, en hier mag niet van worden afgeweken, gelijk Jezus het blijkbaar opgevat, er over gesproken en er in gehandeld heeft. Geen oogenblik mag voet worden gegeven aan de gedachte, alsof de publieke opinie van Jezus' tijd dwaalde, en alsof Jezus zelf hierdoor misleid werd. Wie in zijn Helland, ingevolge het: *Daar staat geschreven*, geloof, werpt alle gedachten van dien aard met diepe verontwaardiging van zich. Wij, Gereformeerden, houden ons aan de Schrift. Zooals de Schrift ons Jezus teekent, zoo is en bestaat hij voor ons. Zoo, en niet anders. En waar nu het Evangelie in het groote werk van onzen Helland aan deze wondere genezing van bezetenen een zoo buitengewoon breede plaats inruimt, is het voor ons uitgemak, niet alleen dat er werkelijk bezetenen waren, en dat Jezus met deze bezetenen in veelvuldige aanraking is geweest, maar ook en evenzeer, dat uit deze bezetenen de demonen door Jezus zijn uitgedreven, en dat deze uitdrijving van de demonen in het groot geheel van Jezus' Verlossingswerk een plaats van zeer ernstige betekenis inneemt. Die genezing van bezetenen komt er maar niet bij, maar treedt zelfs gedurig op den voorgrond. En niet alleen, dat Jezus zelf hierin zijn hooge kracht openbaarde, maar bij de uitdrijving van zijn discipelen onder Israël werd ook hun opzettelijk in opdracht gegeven, om zich hietoe aan te gorden, dat ze de onreine geesten zouden uitwerpen.

Voorzover nu bij de slachtoffers van het hier ter sprake komende lijden zich verschijnselen voordeden, die vroeger althans veel minder bekend waren, en niet in die sterke mate voorkwamen, staan we hiermee nog niet voor iets geheel ongewoons. Lang niet alle pathologische verschijnselen zijn gemeen goed, zoo min van alle streken als van alle tijden. De gele koorts b.v. is een ziekte die in onze West-Europese landen zelden voorkomt, en de melaatsheid komt hier niet voor, dan overgedragen uit geheel andere landen. En evenzo staat het met 't verschil in tijd. Van de cholera, die in de 19^e eeuw zoo ontzettend gewoed heeft, had men vroeger almeer vernomen, en wat nog opmerkelijker is, de syphilis, die als vreeselijke wrecker van de geslachtszonde in het begin van den nieuweren tijd optrad, was in de oudheid zoo goed als onbekend, en bleek toch in deze vier eeuwen zoo weinig voor stuiting vatbaar te zijn, dat ze veeleer zich naar alle streken uit kon breiden. Zoo is ook reeds herhaaldelijk opgemerkt, dat het eigenlijke somnambulisme in de oudheid nergens vermeld wordt. Op zich zelf ware het derhalve zeer wel denkbaar geweest, dat in de dagen van Jezus' optreden zich een nieuw, dusver niet bekend ziekteverschijnsel had voorgedaan, en dat men later aan deze ziekte den naam van *bezetenheid* had gegeven. Ook in het feit, dat deze ziekte, na eerst opgekomen te zijn, sinds weer uitstierf, zou op zichzelf niets raadselachtigs liggen. Het vreemde en raadselachtige van het opkomen van dit verschijnsel juist in Jezus' dagen, was alleen hierin gelegen, dat bij deze krankheid demonische uitingen voorkwamen van geheel eigenaardige soort, en dat Jezus het vreemde en ongewone, dat zich hierbij voordeed, niet wegcijferde noch voorbij zag, maar opmerkte, er op ioging en er naar handelde. Er kwam toch bij enkele van deze ziektegevallen het verschijnsel voor, dat uit de bezetenen een ander *ik* dan het *ik* van het slachtoffer sprak; dat dit andere *ik* toonde te weten, wat de ongelukkige bezetene niet wist; en dat Jezus, wel verre van zich te houden als rekende hij hier niet mede, dat andere *ik* in zulk een bezetene toesprak, op dat andere *ik* zulk een macht of invloed uitoefende, dat het zijn slachtoffer moest loslaten; en als Jezus op die wijze dat andere *ik* machteloos had gemaakt, ging er een geest van hem uit, voor *le* de bezetene zich weer gewoon, en ging soms door Jezus wondermacht de geest die in dit *ik* sprak, in een ander object over. Deze geest van zulk een ander *ik* werd nu door Jezus zelf verklaard een demon of onreine geest te zijn, zoodat hiermee vaststond, hoe er juist in de dagen van Jezus' verschijning een ongewone, gansch bijzondere invasie van boose geesten in menschen heeft plaats gegrepen, gelijk voorheen nimmer en ook daarna niet meer is voorgekomen.

Men versta dit niet in eenzijdigen zin. Beweerd wordt door ons niet, dat soortgelijke voorvallen niet ook buiten dezen

engeren kring van Jezus' verschijning plaats grepen en grijpen. Nog steeds is de Epilepsie, of gelijk het volk het noemt, de vallende ziekte, een lijder dat zich voortzet. Ongeveer kan men rekken, dat over heel ons land genomen, steeds een kleine duizend personen er min of meer mede behebt zijn, en gelijk ten onzent, zoo is het ook in naburige landen. In Duitschland schat men het aantal epileptici op omstreeks 10 000. Nu zijn hieronder epileptici van allerlei soort en graad. Soms zeer licht, soms zeer sterk aangegrepen. Er zijn er onder, bij wie het kwaad zich erfelijk bleek voort te planten; er zijn er anderen, bij wie het de wrange vrucht was van allerlei zinnelijke zonde, niet 't minst van zelfbeleving. Maar welk verschil in soort en graad ook viel op te merken, steeds bleven zenuwkrampen het hoofdverschijnsel. Soms geheel plotseling grijpt zulk een kramp den lijder aan, een ander maal kondigt ze zich soms dagen vooruit aan door bange neerslachtigheid of overprikkelde opwinding, door spiertrekkingen, door een suizen in de ooren, door vonken en tinten die de geest waarneemt, en soms zelfs door wat men noemt de *aura epileptica*. Onder deze *aura* verstaat men dan een zekeren koelen of warmen toestand, die bij een of ander eindpunt van het lichaam begint, van daaruit heel het lichaam doorademt, en in het hoofd of in 't hart eindigt. Dat deze *aura*, deze toestand, met den aanval der ziekte in rechtstreeksch verband staat, is men daardoor te weten gekomen, dat bleek hoe vaak vaste omklemming van het punt waarvan de *aura* uitging, den aanval voorkwam en afneed. De eigenlijke aanval heeft altoos in het zenuwleven plaats, begint veelal met een gil, en werpt meest plotseling den lijder op den grond, en zulks wel zoo, dat hij bijna geheel gevoelloos en bewusteloos wordt; zoo gevoelloos en bewusteloos, dat er lijders zijn geweest, die met hun hand of arm in het vuur vielen, en wier hand of arm later half verkoold bleek, eer er iemand bijkwam om hen te redden. Ze voelden dan het feitelijk verbranden van een stuk van hun eigen lichaam niet. Iets waaruit duidelijk blijkt, hoe alle betrekking tusschen hun persoonlijk *ik* en hun gevoelszenuwen volstrekt had opgehouden. Van achteren dragen ze dan ook geen kennis van wat voorviel, en is de aanval voorbij, wat zelden langer dan een kwartier uitblijft, dan vallen ze gemeenlijk in een zeer diepen slaap. Bij de minder aangrijpende vormen van de ziekte houden we ons niet op; het zijn toch alleen de zeer hevige aanvallen, die ons herinneren aan wat in het Nieuwe Testament van enkele sterk-bezetenen verhaald wordt. Zoo bij den bezetene, dien Jezus genas na van den Tabor te zijn afgedaald, en van wien het neet, dat de boose geest hem 'menigmaal in het vuur en in het water had geworpen van zijn kindsheid af."

Ware het nu aan de medische wetenschap gelukt, zulke verschijnselen uitstoffelijke oorzaken te verklaren, zoo zou 't nog zin hebben, te beweren, dat Jezus' tijdgenooten wat ze niet begrepen op bijgelooovige wijze poogden uit te leggen, door er werkingen van geesten in te zien. Maar zoo staat de zaak niet. Zonder bemaantelling erkennen de deskundigen eerlijkweg, dat de epilepsie als verschijnsel zich niet leent tot een verklaring, die ons de oorzaken zou ontdekken, waaruit de aanval als gevolg voort zou komen. Men staat er eenvoudig perplex voor. Men heeft geen verklaring. Het bleef nu steeds een mysterie. Hieruit volgt nu uiteraard nog volstrekt niet, dat *de* oorzaak ervan in de geestewereld moet gezocht worden. Niet zelden toch zoekt de volksgeest nu nog in wat bijgeloof aan de hand doet, verklaring van wat hij niet begrijpt. Er volgt op zichzelf nog niets anders uit, dan dat de verklaring door inwerkingen van geesten niet is buitengesloten, en ons geloof dat metterdaad boose geesten in deze ziekteverschijnselen werken, rust op niets anders dan op het feit, dat Jezus zelf ze als zodanig verstaan heeft, en er in dien zin van heeft gehandeld. Alle voorstelling alsof Jezus onbewust met zijn tijdgenooten zou hebben meegepraat, of bewust zich naar zijn tijdgenooten zou geschikt en gevoegd hebben, verwerpt met ons een ieder, die voelt hoe al zulke voorstelling aan de hoogheiligheid van den persoon des Heeren ten eenenmale te kort doet. Ook voor ons staat daarom vast, en onherroepelijk vast, dat in het demonische de verklaring van zulke epileptische aanvallen als het Nieuwe Testament ons bericht, moet gezocht worden. Hieruit volgt nog volstrekt niet, dat daarom alle epileptische verschijnselen deze verklaring eischen. De mogelijkheid blijft toegegeven, dat de vallende ziekte een geheel natuurlijke oorzaak kan hebben, en dat in Jezus' dagen

de demonen dit op zichzelf geheel natuurlijk verschijnsel slechts hebben aangegrepen, om te verderven. Het behoeft toch wel nauwelijks gezegd, dat satan telkens en keer op keer gebruikt maakt van allerlei omstandigheden en toestanden waarin we ons bevinden, om ons te verleiden, te verzoeken en te verderven. Maar al spreken we dit zonder aarzeling uit, toch staat er iets tegenover, waar scherp op moet gelet worden. De droeve, bittere ellende die ons menschen in allerlei schrikkelijke ziekten, zoals kanker, pest, syphilis en zooveel meer, overkomt, en die zich vaak, voor het oog althans, nog vreeselijker afteekent in de vallende ziekte, hangt saam met den vloek, die om der zonde wil over ons is gekomen, en dat nu heel deze vloek met het demonische kwaad in zeker verband staat, valt bij ernstig nadenken niet te ontkennen. Hetgeen den mensch in een sterken aanval van vallende ziekte overkomt, raadt derwijs zijn waarde als mensch aan, vernedert hem in zulk een mate zelfs beneden het dierlijke en draagt zoozeer het karakter van iets duivelsch, dat de vraag of alle krankheid van dien aard niet met het demonische samenhangt, nietwel voor ontkenninge beantwoording vatbaar is. We staan alzo in het Evangelie voor tweeërlei mogelijkheid: of dat deze soort ziekten anders niets met satan uitstaande hebben, maar dat satan destijds ze gebruikte als middel om zijn macht te openbaren, oftewel, dat satan steeds in zulke krankheden zijn hand heeft, en alleen ditmaal zijn demonische werking scherper heeft aangezet. Vast staat in elk geval, en dat zich duidelijk in den bezetene althans een enkele maal een demon hooren liet, en dat Jezus zulk een demon toesprak en door deze toespraak aan zich onderwierp.

Het sterkst komt dit uit bij den bezetene in het land der Gadarenen, die niet door epilepsie, maar meer door boose verrukking van zijn geest was ontzet. Deze ongelukkige wordt nadrukkelijk genoemd: "een mensch met een onreine geest". Hij was de maatschappij ontvloden en huide in speloken. Hij stelde zich aan als een woesteling die schreeuwde en riep en sloeg om zich heen. Niemand kon hem aan. Men had het beproefd om hem in ketenen te boeien, maar niets had geholpen. Hij had in een aanval van woede die ketenen aan stukken getrokken en die boeien verbruijeld. Zoo ontleeende hij blijkbaar aan zijn verruktheid van zinnen een bovenmenselijke kracht. Toen nu die bezetene in het land der Gadarenen Jezus zag naderen, liep hij eigenaardig beweging op hem toe, niet om hem kwaad te doen, maar om voor hem neder te vallen en hem te aanbidden. Niet te aanbidden uit geloof, maar uit schrik. En toen stond hij weer op, trad terug, en riep toen Jezus met groote verheffing van stem toe: "Wat heb ik met u te doen, Jezus, gij Zoon Gods des Allerhoogsten. Ik bezweer u bij God dat Gij mij niet pijnigt". En dat riep hij uit, omdat, zoo staat er in het volgende vers (Mark. 5: 8) Jezus hem had toegevoegd: "Gij onreine geest, ga uit van den mensch!" Daarop heeft Jezus hem toen nog een vraag gedaan; deze namelijk: Wat is uw naam? Een vraag waarop de bezetene antwoordde: "Mijn naam is Legio, want wij zijn velen", voorts Jezus verzoekende dat hij hem niet buiten het land zou wegzenden, gelijk dan ook geschied is. Al ware dit nu het eenige bericht dat we in de Evangelien omtrent de ontmoeting van Jezus met zulke bezetenen bezaten, dan nog zou 't boven allen twijfel verheven zijn, dat er in zulk een bezetene een of meer boose demonen huisden; dat die demonen Jezus als Zoon Gods kenden; dat ze spreken konden; dat Jezus met hen in gesprek trad; en dat Jezus alzo het aanwezig zijn van demonen in den bezetene erkende.

Hoe we ons deze inwoning in den bezetene hebben voor te stellen, is een vraag waarop we het antwoord wel altoos schuldig zullen blijven. Gelijk men weet, is de vraag van het contact, waarin een geest met ons menscheijk *ik* kan treden, overal de laatste veertig jaren weer op allerlei wijze aan de orde geweest. De magnetiseur, de hypnotiseur, de spiritist, en wie niet al zijn er mee doende geweest; en steeds meer kwam men tot de conclusie, dat 's menschen geest er zich toe leent, van buiten en tegen zijn wil door een anderen geest in beslag te worden genomen. Zelfs nam men dit aan met opzicht tot de zielen der afgestorven. Moge hierin nu al zelfbedrog en overdrijving schuilen, stellig valt toch niet te ontkennen, dat er contact tusschen geest en geest mogelijk is, en wel contact zonder de gewone instrumentele middelen van spraak, gezicht, gehoor, gevoel of wat sintsuig, in-

stinct of middel ook. Dit bleek denkbaar van mensch op mensch, en uit de berichten blijkt, dat zulk contact ook plaats greep tusschen een engel en een mensch; ook de demon toch bleef, wat zijn natuur aangaat, tot het geslacht der engelen behooren. Zoo sterk nu was Jezus zelf van zulk contact tusschen menschengeest en engelengeest overtuigd, dat hij zelfs in een zijner gelijkenissen hiervan gebruik maakte. Jezus toch sprak van een mensch, die eerst door een boosen geest bezeten was; uit wien toen die boose geest uitging, maar die nu zijn huis ledig liet; en wel met dit droeve gevolg, dat nu zeven andere geesten bij hem introkken, zoodat het laatste van dien mensch erger werd dan zijn eerste. "Dit levensbeeld nu zou Jezus niet in zijn gelijkenis gebezigd hebben, indien het voor Jezus niet had vastgestaan, dat 't alzoze feitelijk in het leven toeging. Ook van Maria Magdaléna lezen we in gelijken zin, dat Jezus zeven duivelen uit haar had uitgeworpen.

Veel meer is getwist over de vraag, hoe we deze inwoning van een geest in onzen geest te verstaan hebben. Met vrij grooten schijn van waarheid is bij dezen redetwist staande gehouden, dat onze geest geen anderen geest in zich kon opnemen, want dat een menschenziel onsamengesteld en alzo een ondeelbare eenheid is, die tot 't in zich opnemen van een anderen geest onbekwaam is, en evenmin door een anderen geest overrompeld en bezet kan worden. Hiervan uitgaande, heeft men het toen zoo voorgesteld, dat zulk een boose geest zich nestelde in ons wezen op dat punt, waar ons geestelijk en ons lichamelijk bestaan aan elkander raken; iets wat dan te verstaan is van den binnenkant van ons zenuwleven, waar het eindpunt van ons gevoelszenuwstelsel in de onbegrepen aanraking met het *ik* van onze ziel komt. Wat het spreken van de demonen aangaat, stelt men het zich dan zoo voor, dat zulk een demon, na zich aan den binnenkant van onze gevoelszenuwen in ons genesteld te hebben, zich door de motorische zenuwen de beschikking aanmatigte over onze spraakorganen, zoodat, als de demon spreekt, de mensch tot zwijgen gedoemd is, en de beschikking over zijn spraakvermogen kwijt is, terwijl de demon dan, in plaats van ons *ik*, onze spraakorganen in zijn macht neemt, en spreekt met onze keel, tong, tanden, en verhemelte. Hij erlangt dan tevens de beschikking over onze taalkennis, en spreekt in de taal waarin wij gewoon zijn ons uit te drukken. Altoos zoo echter, dat de demon uit eigen kennis spreekt, en spreekt op zijn manier. Zoo is het b.v. zeer opmerkelijk, dat de naam: *de Allerhoogste* voor den Heere onzen God, onder de Israëlieten zeldzaam, in het Oude Testament meest dan gebezigd wordt, als wie buiten Israël staat, of ook iemand uit de geestenwereld, Jehova noemen wil. De engel die aan Zacharias in den tempel verscheen, sprak evenzo tot drie-malen toe van den *Allerhoogste*. Waar nu de demon in het land der Gadarenen het waagt Jezus aan te spreken, vindt men hetzelfde. Ook daar gebruikt deze geest, engel of demon niet den naam van *Heere*, maar wederom den naam van *den Allerhoogste*. Doch wat nog veel sterker spreekt, terwijl er in heel die landstreek der Gadarenen niemand is die weet, dat Jezus de Zoon Gods is, weet die demon het wel; en waar zelfs de discipelen eerst bij Caesarea Philippi tot de erkenning en belijdenis van Jezus' Zoonerschap kwamen, spreekt deze demon het hier zonder aarzelen en als iets dat vanzelf spreekt uit, hoe in Jezus de Zoon van God voor hem staat, en hoe deze Zoon van God macht bezit, macht ook over hem om hem te pijnigen. Hetzij men dus te doen had met gevallen die een epileptisch karakter droegen, 't zij met verschijnselen die meer aan een psychose herinnerden, het felt blijft dat men uit de demonenwereld het er op toe kon leggen, om over de slachtoffers van deze bange kwalen zich een zoodanige macht aan te matigen, dat de demon zulk een mensch *bezat*, d.w.z. over hem beschikte, en met hem doen kon wat hij verkoos. Greep dit nu alles plaats eeniglijk door een contact van de demonen met het zenuwleven, dan kon dit geschieden zonder dat er een zondige werking van op de ziel uitging. En het resultaat waartoe men kwam, zou dan dit zijn geweest, dat de demon in 's menschen eigen wezen den persoon des menschen van zijn lichaam isoleerde, of als we ons zoo mogen uitdrukken, den mensch rult te voet maakte, om daaraan zelf in het zaal te gaan zitten, en te doen alsof 's menschen lichaam *zijn* lichaam was.

Dr. A. K.